

Etniniø grupiø socialinës integracijos sampratos interpretacija

Vida Beresnevièiutë

*Socialiniø tyrimø institutas,
Etniniø tyrimø centras,
Saltoniøkiø g. 58, LT-08105 Vilnius,
el. paðtas beresneviciute@ktl.mii.lt*

Etniøkumo studijose daugiadimensinë socialinës integracijos samprata apima etniniø grupiø veiksmø ir santykiø diferenciacijos, kiekybiniø ir kokybiniø etninës struktūros aspektø analizæ. Straipsnyje pagrindinës teorinës prielaidos nagrinëjamos platesniame sociologijos teorijos kontekste, empiriniø dimensijø paieðka grindþiama atliktø empiriniø studijø apþvalga, plaèiau pristatant sociologo A. Diazo teorinæ ir empirinæ schemà. Autorë aptaria socialinës integracijos sampratos aktualumà Lietuvos etninës struktūros kontekste. Etniniø maþumø grupiø dalyvavimo visuomenëje perspektyvos supratimà prapleèia etniniø grupiø realiø socialiniø iðtekliø, ásitraukimo á socialiniø santykiø tinklus, dalyvavimo skirtinguose visuomenës darbo sektoriuose ir instituciniuose dariniuose, uþimamos socialinës pozicijos bei daugumos ir maþumos grupiø nuostatø kaip socialinës integracijos veiksmiø aptarimas.

Raktaþodþiai: etninës grupës, socialinë integracija, dalyvavimas

PAGRINDINËS TEORINËS PRIELAIDOS

Socialiniø mokslø literatùroje socialinës integracijos reikðmë stokoja aiðkaus apibrëþimo. Sàvoka plaèiai vartojama teorinëse studijose ir tyrimuose bei ávairiuose politikos dokumentuose, nagrinëjant pilieèiø teises ir galimybes naudotis visuomenës iðtekliais ðvietimo, darbo rinkoje, sveikatos prieþiūros, bûsto ir kitose srityse¹. Teorinëse studijose socialinë integracija daþnai taikoma socialiniø dariniø solidarumo, socialiniø santykiø tinklø, pilietybës prielaidø ar kitø srièiø analizëje, nagrinëjant veiksmius, sàlygojanèius ávairiø socialiniø grupiø þemus socialinës integracijos lygmenis, jos stokà (pvz., nedarbà, skurdà, socialinæ atskirtà ir pan.).

Socialiniams mokslams bûdingi individø ar maþesniø organizacijø integracijos á didesnius socialinius darinius visuomenëje teoriniai ir empiriniai tyrimai. Sociologijos teorijoje visuomenës sanglauda, tam tikras integracijos lygmuo pradëtas svarstyti E. Durkheimo darbuose, nagrinëjant visuomenës solidarumà, siejamà su simbolinëse sistemos funkcija (Durkheim

1984). Integracija yra svarbi funkcionalistinės teorijos sàvoka (T. Parsons) ir apibrëþia sistemos vienetø sàveikos pobūdà, kurio dëka jie veikia palaikydami sistemos stabilumà bei veikimà. Britø sociologas D. Lockwoodas pirmasis panaudojo socialinës integracijos ir sistemos integracijos sàvokas, siekdamas iðspræsti tiek funkcionalizmo, tiek konflikto teorijos problemas, t. y. norëdamas perþengti agento ir struktūros dualizmà. Anot Lockwoodo, socialinë integracija nurodo principus, kuriais individai ar veikëjai yra tarpusavyje susijæ visuomenëje. Sistemos integracija suprantama kaip atskirø visuomenës ar socialinës sistemos daliø tarpusavio sàveika (Lockwood 1996). Vëliau ðias sampratas plëtojo kiti sociologijos teoretikai: Giddensas, siekdamas áveikti mikro- ir makroskirtà (1986), Habermas – gyvenimo pasaulio ir socialinës sistemos distinkcijai apibrëþti (Mouzelis 1992).

Etniøkumo studijose socialinës integracijos perspektyva apima etniniø grupiø veiksmø ir santykiø diferenciacijà, kiekybinës ir kokybinës struktūros analizæ. Taip pat nagrinëjami vyraujantys átraukimo ir ásitraukimo á socialinius santykius ir darinius modeliai bei veiksniai, lemiantys socialinës integracijos lygà, prieþastis, sudedamàsias dimensijas. Vartojant socialinës integracijos sàvokà nedaroma prielaida, jog socialiniai santykiai yra harmoningi, todël ieðkant pagrindiniø socialinës integracijos veiksmiø sociologai atkreipia dëmesà á socialines skirtis, egzistuojanèius ne-

¹ Tarptautinës organizacijos (Pasaulio Bankas, Jungtiniø Tautø organizacijos) socialinæ integracijà sieja su visuomenës raida, numatant, jog geresnis iðsivystymas skatins aukðtesnà socialinës integracijos laipsnà, maþins socialinæ atskirtà, socialinius konfliktus ir pan.

tolygumus². Vienas iš sampratos pranašumų – aiškimo schema gali apimti nelygybių, susijusių su amžiumi, lytimi ir etniškumu, nagrinėjimą.

Galima išskirti keletą socialinės integracijos aspektų. Viena vertus, samprata susijusi su tam tikru pozityviu tikslu, numatanėiu harmoningus, nekonfliktinius santykius visuose visuomenės lygiuose, lygias galimybes ir teises visiems piliečiams. Teorinėse studijose W. Kymlicka teigia, jog integracija yra tinkama normatyvinė būklė santykiams tarp mažumų grupių ir daugumos visuomenių apibrėpti. Tautinės mažumos turi teises į saviorganizaciją, kultūrinę skirtą. Tačiau tam tikrą valstybę atvykusiems imigrantams reikalingi specialūs išteklių šaltiniai, būtinai konkuruoti darbo rinkoje (pvz., vyraujančiai kalbai išmokti), apsaugoti bei apsauga nuo diskriminacijos, todėl mažumų grupių judėjimo ir politikos tikslas turėtų būti integracija į dominuojantą socialinę kontekstą³ (Kymlicka 1999: 95–98).

Sociologas G. Delanty socialinės integracijos sampratą konceptualizuoja Europos Sąjungos integracijos kontekste, nagrinėdamas socialinės pilietybės modelį, kuriame prie politinės, ekonominės ir administracinės pridedama socialinė kategorija, aiškinama keturiomis dimensijomis: viešąja erdve (apimanėia geografinės, politinės, teisines, socialinės gerovės sferas), kultūra (apimanėia kultūrinio teisio sąvoką, konstituojantą piniasklaidos vaidmenį, tapatybės konstravimą), lygiomis galimybėmis (akcentuojant, jog socialinė tikrovė negali būti traktuojama ir konstruojama iš dominuojančios grupės pozicijoje) ir asmenų mobilumu (susijusiu su fragmentuotomis tapatybėmis, nepibrėžta imigracijos politika). Šis autorius socialinę integraciją siūlo nagrinėti efektyvaus dalyvavimo teisių pilietinėje visuomenėje aspektu (Delanty 1997: 74–73).

Kita vertus, integracijos sąvoka asocijuojasi su negatyvia prasme, šivaizduojant nepagrastą panašumo ir vienodumo reikalavimų vaizdinį, dažniausiai primetamą daugumos. Pavyzdžiui, Young kritiškai vertina integracijos idealą. Pirma, integracijos retorikoje socialiai dominuojančios grupės nustato reikalavimus, kuriems turi paklusti segreguotos ar marginalizuotos grupės – reikšmingo pokyčio linkstama reikalauti iš mažumų grupių narių. Be to, klasikinės integracijos idealas atmeta mažumų grupių norą socialinę erdvę organizuoti pagal etnines ribas, kuris ypač aktualus, jei mažumų grupių nariai patiria diskriminaciją, be-

minančius stereotipus. Autorė pastebi, jog atsakomybė už integracijos sėkmę perkeliama mažumos grupei, reikalaujant pildyti daugumos lūkesčius. Young teigia, jog pirminis segregacijos blogis yra ne socialiai atskirtos grupės (numanant, jog erdvinis ar institucinis tam tikrą proporciją laikymasis išspręst problemą), bet tai, kad per šią procesą tam tikros grupės atsiduria privilegijuotoje situacijoje (Young 2000: 216–217). Apibendrinama Young teigia, kad integracijos idealas implicitiškai ar eksplacitiškai leidžia etinei daugumai nustatyti priėmimo ir atšaukimo sąlygas tiems, kurie vertinami kaip etniškai ar kultūriškai skirtingi (Young 2000: 220).

Tačiau analitinė prasme vengtina sąvokos vertybinė nuostata. Pažymėtina ne tam tikro tikslo orientacija, o integracijos procesų ir modelių, juos lemiančių veiksnių analizės aspektai, keliantys klausimą „kaip“ vyksta etninių grupių socialinė integracija, kokios pagrindinės jos prielaidos – kokios formuojasi socialiniai santykiai tinklai, instituciniai dariniai bei vertybinės nuostatos konkrečioje socialinėje erdvėje.

SOCIALINĖS INTEGRACIJOS EMPIRINIŲ DIMENSIJŲ PAIEŠKA

Šioje straipsnio dalyje aptariamos pagrindinės socialinės integracijos empirinių studijų patirtys ir plėtros tendencijos.

Dauguma socialinės integracijos teorinių ir empirinių studijų plėtojosi nagrinėjant ekonomines etninių mažumų integracijos dimensijas. Ávairių empirinių tyrimų išvados teigia, kad pirmiausia vyksta institucinė integracija į antrinius socialinius darinius, leidžiančius individui palaikyti simbolines vertes atpildyti diferencijuotus santykių modulius (pvz., profesinė sfera, narystė ávairaus pobūdžio grupėse, organizacijose ir kt.), o vėliau integruojamasi į pirminius kontaktus (artima draugystė, santuokos tarp skirtingų grupių narių, giminytė ir pan.) (Morawska, 1994). Pasak Diaz, ekonominis gyvenimas ir darbo rinka yra dvi svarbiausios socialinio gyvenimo dimensijos, sąlygojančios struktūrinę integraciją (Diaz 1993: 78). Dalyvavimas darbo rinkoje yra svarbi prielaida, tačiau ne vienintelė socialinei integracijai. Profesinės arba karjeros trajektorijos yra ypač svarbios asmens sąsajos su viešąja erdve, atspindi tam tikrus savirealizacijos socialinėje aplinkoje aspektus. Taip pat užima darbo pozicija lemia ir platesnius socialinius kontaktus⁴. Apibendrinant toliau pateikiamus pavyzdžius galima teigti, jog socialiniai ryšiai yra esminiai tam tikram etninių grupių socialiniam statusui užtikrinti.

² Lockwoodas nagrinėja klasės ir statuso nelygybės sąsajas su pilietybės institucionalizavimu ir jos integracine funkcija, aptaria „pilietinę stratifikaciją“ (Lockwood 1996).

³ Kymlicka neskiria ekonominių galimybių ir politinio atšaukimo tikslų nuo inkorporavimo į vyraujančią kultūrą, teigdamas, jog dauguma migrantų nori integruotis į darbo rinką ir politines institucijas, tačiau linkę priešintis siūlymams ávaldyti vyraujančią kultūrą ir privatizuoti ją kultūrą kaip sąlygą minėtoms galimybėms užtikrinti (Kymlicka 1999).

⁴ Darbo rinka tampa pagrindiniu integravimo kanalu valstybėse, kuriose etninių grupių dalyvavimas visuomenės institucinėse struktūrose grindžiamas individu (Didžioji Britanija, Ðveicarija), o ne kolektyviniais dariniais – etniniu pagrindu sudarytomis organizacijomis (Ðvedija, Olandija) (Soyal 1994: 38–55).

Pastarøjø metø tyrimai, studijos leidžia teigti, kad socialiniai grupiø skirtumai, egzistuojanti nelygybø negali bũti nagrinėjama ir vertinama tik ekonominiø iðtekliø pasiskirstymo ir kontroløs terminais (Melucci 1999; Portes 2000; Smith 2000). Struktũrinis visuomenės disbalansø analizø turètø daugiau dèmesio kreipti á socialiniø pozicijø diferenciacijà, kuri paskirsto galingus simbolinius iðteklius. Ðiuolaikinis posũkis simboliniø iðtekliø link taip pat yra susijæs su galios ir nelygybės apibrėþimu, apimanèiu minètø iðtekliø valdymà (Melucci 1999). Kita vertus, socialinei integracijai bũdingas ir subjektyvusis aspektas, t. y. ávairiø grupiø nariø nuostatos, vertinimai ar ásitikinimai socialinès erdvės (taip pat hierarchinès), kurioje jie veikia, atþvilgiu. Remiantis Bourdieu mintimis, subjektyvioji dimensija atskleidþia reprezentacijas, kuriø pagalba socialiniai agentai ásivaizduoja tikrovės skirtis ir kurios prisideda prie skirèiø tikrovės (ðiuo atveju etniniø skirtumø) (Bourdieu 1991: 226).

Plėtojant ðiuolaikiniø daugiaetniniø visuomeniø integracijos teorijas, stengiamasi perþengti redukcionistines „objektyvias“ interpretacijas, t. y. jei anksèiau daugiau dèmesio skirta ekonominei, politinei, rezidentinei integracijai, tai pastaruoju metu integracijos diskurse atsivėlgiamà á kultũrinius skirties aspektus, simbolinius iðteklius, „kultũrinà hierarchijà“ bei ávairiø grupiø socialinius tarpusavio ryðius (pvz., Gordon, Price, Smith ir kiti). Tradicinis sociologinis etniniø, rasiniø ar lyties skirtumø darbo rinkoje teorinis ir empirinis aiðkinimas grindþiamas socialinès stratifikacijos teorijomis, pvz., statuso pasiekimo (daþniausiai taikomi rodikliai – iðsilavinimo lygis, profesija, pajamos) ir segmentuotos darbo rinkos tyrimai, teigiantys, jog tam tikros grupės yra þemesnio iðsilavinimo ir turi maþesnà patirtà darbo rinkoje, todël atsiduria periferijoje (Smith 2000). Minėti integracijos rodikliai neatsivėlgia á socialiniø grupiø nariø vaidmenà ir veiksmus veikiant juos supanèià socialinà aplinkà, konstruojant ir palaikant socialinius tinklus.

Pastaruoju metu atliekami tyrimai skirtumams darbo rinkoje aiðkina diferencialine dalyvavimo socialiniuose ryðiuose ar kitose socialinèse struktũrose reikðme ir funkcija (Portes 2000). Ðiame kontekste paminėtinas sociologės S. Smith tyrimas. Ji, nagrinėdama skirtumus darbo rinkoje etniðkumo, rasės bei lyties atþvilgiu, teigia, jog lemiamà vaidmenà atlieka socialiniai ryðiai, kuriø turėjimas padidina statuso, pajamø, profesiniø pasiekimø galimybes. Kitas pavyzdys – atlikti Guest ir Stamm tyrimai, kuriuose etniniø grupiø integracijos procesai nagrinėjami pasitelkiant tris analizės dimensijas⁵: socialinis statusas (formalus ir neformalus), socialiniai ryðiai bei ryðiai su ankstesne bendruomene (Guest; Stamm 1993). Remiantis atliktais empiriniais tyrimais jie apibrėþia tris socialinès integracijos „kelius“: bendruomenės socialinè in-

tegracija (mokykla, religinès bendruomenės grupės ir pan.), asmeninè integracija (áitvirtinimas darbe, laisvalaikis) bei formali rezidentinè integracija (gyvenamieji rajonai)⁶.

JAV sociologė McGuire, taikydama santykiø tinklo ir statuso konstravimo teorijas, tiria bũdus, kuriais veikėþ lytis, rasė ar etniðkumas veikia jø statusà tam tikroje ryðiø sistemoje (McGuire 2000). Pagrindinè McGuire iðvada teigia, kad skirtumus etniðkumo ar lyties atþvilgiu statuso topografijoje paaiðkina struktũrinè, o ne asmeninè socialinè atskirtis ar átraukimas. Remdamasi kitais empiriniais tyrimais, autorė teigia, kad esamà nelygybà padeda iðlaikyti ir neformalus ryðiai. Granovetteris, plėtodamas „silpnø ryðiø stiprumo“ sampratà, teigia, jog silpni socialiniai ryðiai yra esminiai individo integracijai á modernià visuomenà, atlieka ypatingà vaidmenà mobilumo trajektorijose ir suteikia struktũrines galimybes dalyvauti platesniuose, skirtinguose socialiniuose tinkluose. Ðis autorius plaèiai nagrinėja silpnø ryðiø svarbà ieðkant darbo, teigdamas, jog paþastamiems (reprezentuojantys silpnus ryðius) labiau nei artimiems draugams (reprezentuojantys stiprius ryðius) tikėtina judėti skirtinguose tinkluose, iðvengiant informacijos persidengimo (Granovetter 1983: 205).

Didþiojoje Britanijoje atlikta dalyvavimo darbo rinkoje studija teigia, jog kinø aktyvus ástraukimas á privaèià darbo rinkà (daþniausiai maitinimo paslaugas teikianèià) riboja jø socialinà integracijà bei sàlygoja didesnà socialinà atskirtà – tiek daugumos visuomenės, tiek savo bendruomenės atþvilgiu. Silpnà socialinà integracijà lemia santykiø pobũdis su kitomis grupėmis. Viena vertus, aktyvus dalyvavimas ekonomikoje nereiðkia pilno dalyvavimo platesnèje socialinèje erdvėje, t. y. dalyvaudamos iðskirtinai privaèiame sektoriuje, maþumø grupės nedalyvauja (arba silpniau dalyvauja) kituose sektoriuose. Kita vertus, dalyvavimas paslaugø sferoje maþina grupės socialinà matomumà bei priskiria tam tikrà vaidmenà (paslaugø teikėjai) (Chau; Yu 2001: 116). Darbas monoetninièje aplinkoje tuo paèiu riboja platesnius socialinius ryðius.

Verta paþymėti, jog etniniø maþumø grupiø dalyvavimas privaèiame darbo sektoriuje riboja dalyvavimo ir adaptacijos galimybes vieðajame sektoriuje, kuris yra centrinis sprendþiant galimas átampas tarp etniniø grupiø. Valstybės vieðasis sektorius gali bũti traktuojamas kaip neefektyvus, jei nepavyksta iðvystyti mechanizmø, reguliuojanèiø socialiniø grupiø skirtumus ir konkurencijà.

Vienà ið nuoseklesniø socialinès integracijos empirinè ir teorinè studijø yra atlikæs sociologas Diazas,

⁵ Ðias dimensijas autoriai ávardija kaip integracijos kelius (Guest; Stamm 1993).

⁶ Daromos iðvados, kad, pvz., þemesnio statuso grupės labiau prisiriðta prie namø, apylinkės ir nelinkusios dalyvauti politinèse ar pilietinèse organizacijose; santykinai aukðtesnà statusà uþimantys asmenys yra itin orientuoti á bendruomenės socialinà integracijà.

nagrinėdamos tris Ūvedijos⁷ imigrantų grupes – ėilieėius, migrantus iđ buvusios Jugoslavijos đalių ir suomių. Atliktas tyrimas nagrinėja imigrantų integraciją á ėvairias strategines socialinio gyvenimo sferas koncentruotai apgyvendintose vietovėse, skiriant ekonominę, socialinę ir politinę integracijos dimensijas. Anot Diazo, daugiadimensinė integracijos sąvoka pirmiausia yra susijusi su tam tikra socialinių santykių kokybe ir nurodo mažumų grupių narių siekį tapti panađiais á daugumos visuomenę, apibūdina tam tikros lygybės (pusiausvyros) situaciją tarp mažumų ir daugumos grupių, numato panađius mažumų ir daugumos dalyvavimo socialiai reguliuojamame vertingų išteklų paskirstyme modelius (Diaz 1993: 13–16). Diazas integraciją apibrėžia kaip migrantų kompleksiną dalyvavimą visuomenės daugiau ar mažiau organizuotose ir institucionalizuotose socialinių, ekonominių, profesinių ir komunikacinių struktūrų veikimo srityse. Autorius remiasi prielaida, jog mažumų grupių dalyvavimo tam tikras lygmuo ir mastas skatina (arba neskatina) daugumos–mažumos sąveikos pusiausvyrą (Diazas 1993: 17–18).

Diazas skiria dvi pagrindinių integracijos veiksmių grupes: a) veikėjų /aktorių dispozicijos (tikslai, informacija ir kognityviniai lūkesėiai) (apibendrintai gali būti ėvardijami kaip ištekliai – *V B*), teigiant, jog integracijos lygmuo priklausys nuo individo motyvacijos, kognityvinių išteklų, sąnaudų, pasitikėjimo savo galiomis, ir b) socialinis đalies kontekstas, kuriame daugiau dėmesio skiriama negatyviam aspektui – egzistuojanėių barjerų, segregacijos formų, diskriminacinių nuostatų analizei, taip pat nagrinėjamos valstybės suteikiamos integracijos galimybės (Diaz 1993: 64–67). Autorius formuluoja hipotezė, jog imigrantų integracija bus tuo aukėtesnė, kuo aukėtesnė individo pozityvi motyvacija naujo socialinio konteksto atėvilgiu, ėemesnės imigracinės patirties sąnaudos (socialinės, materialinės, psichologinės), didesnis individo išteklų funkcionalumas pasiekimams visuomenėje, mažesni socialinio konteksto barjerai ir daugiau realių galimybių integruotis (Diaz 1993: 75).

Empirinėje socialinės integracijos studijoje Diazas taiko schemą, kuri skiria tris santykinis analitinius lygmenis, apimanėius septynias integracijos dimensijas (Diaz 1993: 18, 72–73, 236):

- sąveikos lygmuo, apimantis daugumos ir mažumos grupių santykių sąveikas;
- socialinės sistemos lygmuo, susijęs su latentine tarpetninių grupių santykių pusiausvyra (minimali ėtampa, konfliktai);

⁷ Ūvedija iđlieka viena etniškai homogeniškiausių Europos valstybių. 2003 m., neįskaitant neskaitlingų Ūvedijos autochtonų (17–20 tūkst. samių), apie 20% gyventojų sudarė imigrantai ar turintys uėpsienyje gimusą vieną iđ tėvų, įskaitant ir asmenis iđ kitų điaurės đalių. Ūvedija iđ principo yra monoetinė valstybė, su vienapoliarine etnine struktūra, todėl galima lyginti su Lietuvos situacija. <http://www.axt.org.uk/antisem/countries/sweden/sweden.htm>.

- veikėjų (arba asmeninis) lygmuo, susijęs su asmeniniu pasitenkinimu.

Sąveikos (arba individualus-santykinis) lygmuo apima komunikacinę, rezidentinę, socialinę ir đeimos integracijos dimensijas, kurios operacionalizuojamos điais rodikliais: kalbos mokėjimas, ėiniasklaidos vartojimas, socialiniai santykiai gyvenamojoje vietoje, neformali socialinių santykių su daugumos visuomene struktūra, preferencija pirminiams grupės santykiams bei vietinis đeimos tinklas. Pagrindiniai ištekliai, lemiantys dimensijų integracijos sėkmę – tai komunikacinė kompetencija, socialinis ir simbolinis kapitalas.

Socialinės sistemos lygmuo susijęs su struktūrine ir politine dimensijomis, kurios apima dalyvavimą profesinėje, ekonominėje sistemoje bei konvencinius politinio dalyvavimo būdus (rinkimai, organizacijos), pilieėio statusą. Đioms dimensijoms pasiekti reikalingi tam tikri ekonominiai ištekliai, socialinis statusas bei pilieėių teisės.

Paskutinis – asmeninis – lygmuo susijęs su individo đeimos santykiais (įskaitant miđrias santuokas), đeimos integracija, socialine tapatybe. Gyvenimo kokybė lemia ir aukėtas gyvenimo lūkesėių lygmuo daugumos visuomenėje.

Aukėčiau pristatyta empirinė tyrimo schema leidžia nagrinėti ėvairias daugumos ir mažumų grupių santykių sferas. Etninių nelygybių kontekste struktūrinė integracija aiđkinama skirtingų etninių grupių dispersija ar koncentracija tam tikroje srityse ar lygiuose. Anot Diazo, bet kuri profesinė pozicija ne tik yra individo kompetencijos ir gebėjimų rodiklis, bet ir numato tam tikras struktūrines savybes (galimybes), suteikia kontekstinę išteklų struktūrą bei atskleidžia ėvairių socialinių kontaktų sritis. Tai savo ruožtu suponuoja platesnę socialinių galimybių struktūrą (Diaz 1993: 84).

Apibendrinant trumpai apėvelgtas teorines ir empirines studijas, socialinės integracijos samprata siejama su socialinių grupių realiais ištekliais, kuriuos lemia socialinių santykių pobūdis, intensyvumas, lygmenys⁸, bei formaliomis galimybėmis. Socialinis dalyvavimas yra glaudėiai susijęs su ėmogiđkuoju kapitalu, disponuojamais ištekliais – tai ėinojimo ir gebėjimų formavimo procesas, sąlygojantis didesnį dalyvavimą, sprendimų priėmimo galią ir kontrolę. Pilietinio dalyvavimo realios galimybės yra nevienodos visuomenėje. Ąvairios mažumų grupės, įskaitant etnines grupes ir imigrantus, neturi pakankamų išteklų įsitraukti á organizuotus socialinių ryđių tinklus (Uslaner; Dekker 2001: 182), todėl potencialiai gali rasti tam tikroje atskirtyje. Daugiau ar mažiau aktyvus įsitraukimas á etniškai miđrius socialinių santykių tin-

⁸ Pavyzdėiui, vienas iđ galimų skirstymų – etniniai ir tarpetniniai socialiniai ištekliai. Pirmieji kaupiami ir plėtojami etninės mažumos grupės viduje, pastarieji – santykiuose su daugumos visuomene, kitomis mažumų grupėmis.

klus, dalyvavimas skirtinguose visuomenės darbo sektoriuose, galintys įgauti skirtingas formas bei pobūdį, užimama socialinė pozicija, pozityvios daugumos ir mažumos grupių nuostatos yra esminiai socialinės integracijos veiksniai. Kita vertus, nepakankamas etninio grupių narių dalyvavimas švairaus lygmens socialinėse sferose ar koncentracija tam tikrose gali būti vienas etninės nelygybės formavimosi veiksnio.

SOCIALINĖS INTEGRACIJOS SAMPRATOS AKTUALUMAS LIETUVOS KONTEKSTE

Oficialiojoje šalies retorikoje pripažįstama, kad Lietuva yra „išsprendusi“ klausimus, susijusius su etninio mažumo teisėmis, statusu (teisiniai sprendimai, galimybė mokytis, komunikuoti mažumą kalbomis ir kt.), atvirą konfliktą, šampą, kylančią etniniu pagrindu, nėra daug. Atidžiau pažvelgus, paagrinęjus švairių tyrimų duomenis, etniškumas išryškėja, veikia viešame gyvenime, turi atakos tarpasmeniniams santykiams, atspindi visuomenės nuomonę, stereotipuose apie švairias etnines grupes.

Viešojoje sferoje aptariant etniškumo klausimus vyrauja nematomumo (tylėjimo), o kartais ir atskirties diskursas. Vienas pavyzdžių gali būti šiniasklaidos studijos⁹, leidžiančios teigti apie dominuojančius pastebimumo / nepastebimumo ar matomumo/nematomumo aspektus, reiškinčius, jog, viena vertus, viešas diskursas šiuo klausimu neplėtojamas arba vyrauja tylėjimo diskursas, arba, kita vertus, pastebimi grupių stigmatizavimo pavyzdžiai (ypač ryškūs romų bei vis dažniau pastebimi eėėėnų atšvilgiu). Dažniausiai temos aktualumą pakursto politiniai švykiai¹⁰, o tai skatina ksenofobiją bei silpnina demokratinio nuostatų plėtrą ir šgyvendinimą visuomenėje, sukuria simbolines ribas ir kliūtis mažumą grupių realiam dalyvavimui. Kita vertus, šios tendencijos tik patvirtina problemos jautrumą ir aktualumą, ypač svarstant atėities migracinius iššūkius ir pokyčius, susijusius su eurointegraciniais ir kitais globaliais procesais.

Sukurtas teisinis pagrindas bei lygių galimybių visoms etninėms grupėms formalios prielaidos nereiškia, jog visose srityse visi piliečiai vienodai lygiai traktuojami ir išnyksta etninio grupių ribos. Diskriminacijos galimybė yra neatsiejamas etninio santykio aspektas – siekdamas išlaikyti savo pozicijas, vienos socialinės grupės linkusios diskriminuoti kitas grupes (Spinner 1996: 10).

Socialinės aplinkos analizė, apimanti Lietuvos etninio grupių socialinius santykius, išsimokslinimo lygą, užimtumo ir nedarbo tendencijas, leidžia teigti, jog egzistuoja socialiniai netolygumai (Darbo... 2003; Tautinės... 2004). Hipotezė, jog etninio mažumo gru-

pių atstovai turi mažesnę tikimybę nei daugumos grupės atstovai užimti geresnes socialines pozicijas, iš dalies patvirtina etninio mažumo narių reiškiamos subjektyvios nuomonės: pastebima, kad didžiausia dalis respondentų lietuvių mano, jog jie pakilo, o rusų – kad nusileido socialinės hierarchijos laiptais (Kasatkina; Leonėikas 2003). Deja, nėra atlikta išsamio reprezentatyvių socialinių tyrimų apie gyventojų užimtumo etninę struktūrą. Kita vertus, dešimtmetį viešai akcentuojama politinė integracijos dimensija nuvertina socialinės dimensijos svarbą.

Atliktos studijos taip pat nurodo egzistuojančius skirtingus politinio dalyvavimo modelius tarp Lietuvos etninio grupių bei šemesnes etninio mažumo grupių atstovų pozicijas viešajame sektoriuje (Kasatkina; Beresnevičiūtė 2004). Pagrindinis instrumentas mažumą politiniam ir pilietiniam dalyvavimui yra organizacijos bei politinės partijos, grindžiamos etninėmis ribomis, todėl svarstyti, koks turėtų būti tinkamas mažumą grupių atstovavimas viešajame sektoriuje. Šiame kontekste gali būti svarstomas mechanizmas, šgalinančių naudotis suteikiamomis teisėmis, efektyvumas, etninio grupių socialinės kompetencijos ir išteklių konstruktyviam dalyvavimui ir kt.

Aptarti aspektai leidžia daryti prielaidas apie egzistuojančias etninio atpašinimo (tiek pozityvaus, tiek negatyvaus) bei pagal jį konstruojamo išteklių (su prantamų plaėiāja prasme) paskirstymo persidengimo tendencijas (Crowley 2001), kurios šgalina socialinę diferenciaciją etniškumo atšvilgiu. Visuomenėje, kurioje viena etninė grupė sudaro ryškų daugumą, kurioje nėra ryškio kultūrinio, antropologinio skirtumo tarp etninio grupių, reti etniniai konfliktai bei etninio grupių konkurencija, taėiau pastebimi etniniai socialiniai netolygumai, neišvengiamai kyla klausimas, kaip etniškumas struktūruoja socialinę erdvę, arba, kaip etninės grupės išsidėsto socialinėje erdvėje, švertinant kokybinius ir kiekybinius etninės struktūros aspektus. Etninės grupės visuomenės struktūrose išsidėsto skirtingai dėl susiklosčiusio istorijos, rinko, turimo išteklių ir kt. dalyko. Tokio aplinkybių sąlygoti skirtumai gali ir dažnai tampa šaltiniu atšpos, kuri gali būti reali ar suvokiama, nes grupės tam tikra prasme konkuruoja palaikant ir apibrėžiant vyraujančias kategorijas. Todėl etninio santykio analizei būtina pasitelkti daugiadimensinius rodiklius bei derinti švairius kintamuosius, skirtus realioms etninio grupių diferenciacijos aspektams nagrinėti.

Socialinės integracijos samprata ypač naudinga tuo, jog santykio tinklo aspektą nagrinėjimas prapleėia etninio mažumą dalyvavimo visuomenėje perspektyvos supratimą. Prasmingos pastangos taikyti struktūrinę tyrimo perspektyvą, svarstant sėkmingos integracijos dimensijas ir analizuojant užimamas socialines pozicijas (škaitant socialinę statusą, socialinio santykio tinklus, disponuojamus išteklius ir kt.) bei etninio kategorijų sąsajas.

⁹ STI Etninio studijų centro šiniasklaidos monitoringas: etninė dimensija, 2004.

¹⁰ Pavyzdžiui, diskutuojama kandidatų š tam tikras pozicijas tautybė; pilietybės štatymo pakeitimų svarstymai ir kt.

Socialinė integracija negali būti pasiekta be lygių galimybių sferose, kurias, bent jau iš dalies, gali užtikrinti politinės, teisinės priemonės. Tačiau kur kas didesniu išdėstymu išlieka socialiniai integracijos aspektai, kurie glaudžiai susiję su daugumos visuomenės nuostatomis, pavyzdžiui, nepakanka atitikti vien formalius darbdavio nurodytus reikalavimus, jei jo ir bendradarbių nuostatos tam tikros grupės atžvilgiu bei susiformavę kultūriniai sąlydžiai yra neigiami. Kita vertus, išdėstymas kaip užtikrinti lygias teises ir galimybes visiems, atsižvelgiant į esamus skirtumus, išlieka aktualiu klausimu daugelyje visuomenių.

Gauta 2005 03 15

Literatūra

- Bourdieu, P. 1991. *Language and Symbolic Power*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Chau, Ruby C. M.; Yu, Sam W. K. 2001. Social exclusion of Chinese people in Britain. *Critical Social Policy*. Sage Publications 21(1): 103–125.
- Crowley J. 2001. The Political participation of Ethnic Minorities. *International Political Science Review* Vol. 22, No. 1: 99–121.
- Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas 2002/IV*. 2003. Vilnius: Statistikos departamentas, 13–14.
- Delanty, G. 1997. „Beyond the State? Citizenship and European Social Integration“, *The Politics of Social Policy in Europe*, ed. M. Mullard and S. Lee. Edward Elgar Publishing.
- Diaz, J. A. 1993. „Choosing Integration“. *A Theoretical and Empirical Study of the Immigrant Integration in Sweden*. Uppsala University, Reprocentralen HSC.
- Durkheim, E. 1984. *The Division of Labour in Society*. New York: The Free Press.
- Giddens, A. 1986. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press.
- Granovetter, M. 1983. „The Strength of Weak Ties: a Network Theory Revisited“, *Sociological Theory* 1: 201–233.
- Guest, A. M.; Stamm, K. R. 1993. Paths of Community Integration.: *Sociological Quarterly*. Vol. 34. Issue 4: 581–595.
- Kasatkina, N.; Beresneviciute V. 2004. „Ethnic Structure, Inequality and Governance of the Public Sector in Lithuania“, *UNRISD*. Tarptautinės konferencijos medžiaga.
- Kasatkina, N.; Leonėikas, T. 2003. *Lietuvos etninio grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.
- Kymlicka, W. 1999. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Clarendon Press.
- Lockwood, D. 1996. „Civic Integration and Class Formation“, *British Journal of Sociology*. Vol. 47, Issue 3: 531–550.
- McGuire, G. M. 2000. „Gender, Race, Ethnicity and Networks. The Factors Affecting the Status of Employees' Network Members“, *Work & Occupations*. Vol. 27. Issue 4: 500–523.
- Melucci, A. 1999. *Challenging Codes. Collective Action in the Information Age*. Cambridge University Press.
- Morawska, E. 1994. „In Defense of the Assimilation Model“, *Journal of American Ethnic History*. Vol. 13. Issue 2: 76–87.
- Mouzelis, N. 1992. „Social and system integration: Habermas' view“, *British Journal of Sociology*. Vol. 43, Issue 2: 267–288.
- Portes, A. 2000. „Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology“, *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications*, ed. E. L. Esser. Butterworth-Heinemann, 43–67.
- Smith, S. 2000. „Mobilizing Social Resources: Race, Ethnic, and Gender Differences in Social Capital and Persisting Wage Inequalities“, *The Sociological Quarterly*. Vol. 41, No. 4: 509–537.
- Soysal, Y. N. 1994. *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Spinner, J. 1996. *The Boundaries of Citizenship: Race, Ethnicity and Nationality in the Liberal State*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- „Tautinės (etninės) mažumos Lietuvos visuomenėje“, *Lietuva stojant į Europos Sąjungą. Ekonominė, sociologinė ir demografinė padėties analizė*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2004: 121–147.
- Uslaner, E. M. and Dekker, P. 2001. „The social in social capital“, *Social Capital and Participation in Everyday Life*, ed. P. Dekker; E. M. Uslaner. Routledge, ECPR, 176–187.
- Young, I. M. 2000. *Inclusion and Democracy*. Oxford University Press.

Vida Beresneviciūtė

INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF SOCIAL INTEGRATION OF ETHNIC GROUPS

Summary

In ethnic studies, a multidimensional concept of social integration deals with the analysis of differentiation of actions and relations among ethnic groups, quantitative and qualitative aspects of ethnic structure. The article covers main theoretical assumptions and definition of main empirical dimensions, which are based on the overview of empirical studies. The theoretical and empirical scheme of sociologist A. Diaz is presented in more detail. Also, the author elaborates on the relevancy of the concept of social integration with regard to the ethnic structure of Lithuania. Social integration is conceived through ethnic groups' social resources (e.g., social networks, command of language, education, social standing, etc.) and the available formal possibilities (political, legal measures) within a specific society, the lack of which contributes to social exclusion or marginalisation.

The understanding of ethnic minority groups' participation in society is widened through the discussion of the following factors of social integration: social resources, inclusion to social relation networks, participation in different employment sectors and other institutional formations, social position, and positive attitudes of majority and minority

groups. The author concludes that insufficient participation of ethnic groups in different levels of social spheres or concentration at certain levels may contribute to the formation of ethnic cleavages.

Key words: ethnic groups, social integration, participation